

Petrofor és sparherd*

A Magyar sajtóbibliográfia 2001, alcíme szerint A harmadik évezred első évének magyarországi periodikumai című kiadvány – ritka az ilyen pontos adatszolgáltatás – 2002 júliusában jelent meg. Jó ideje tehát. Olyan jó ideje, hogy a téma iránt csak viszonylag felületesen érdeklődők is szinte bizonyossággal kézbe vették, mert vehették már. Az itt jelenlévők, bizonyos vagyok benne, hogy kivétel nélkül, mindannyian rongyosra tanulmányozták. Fölöttébb komikus ambíció lenne ezt a kiadványt itt és most, és éppen önöknek bemutatni. Korántsem olyan jó ideje, mint maga a bibliográfia, de úgy, hogy szintén mindenkinek a kezébe kerülhetett mostanáig, megjelent az az ismertetés, szinte tanulmányértékű recenzió is, amely abszolút tárgyismerettel, a dolog meritumának és mivoltának első kézből való ismeretével szólt a kiadványról. Természetesen Fügedi Péternének a Könyvtári Figyelő 2003. évi második számában napvilágot látott írására gondolok. Ez az írás nemcsak igen pontos történeti, sajtóbibliográfia-történeti kontextusba helyezi a munkát, nemcsak annak mintegy komparatív elemzését nyújtja, de szól a vele kapcsolatos összes felmerülhető szempontokról, szakmai kérdésről, sajtótörténet-bibliográfiai aporiáról is. Mi marad tehát az önök előtt álló előadónak? Nyilván valami sokkal-sokkal komolytalanabb dolognak az elvégzése, vagy legalább megpendítése. Előre is elnézésüket kérem, hogy egyáltalán volt merszem vállalni az előadást.

Talán azzal kezdeném, hogy emlékezem. A hetvenes évek elején hatalmas viták folytak a helyismereti bibliográfiák kapcsán, ürügyén. Elsősorban szerkezeti kérdések taglalására és végigmenő vitatására került sor. Olyasféle dolgokon mentek előre a résztvevők, a szakma nagygyúí,

mint hogy milyen szerkezete legyen annak a reménybeli, majdan, vagyis soha el nem jövő szuperhelyismereti-szuperhelytörténeti bibliográfiának. Időrendi legyen-e, avagy tárgyszerinti, ha az első, akkor milyen időrendiségű, ha a második, milyen tárgycsoportonként. Kombinálja-e az időrendet a tematikussal, avagy tartsa tisztán a profilját, netán a tematika egyes csoportjaiba lopja be az időrendet stb., stb., stb. Ha a vita már-már késhegyre menővé vált, általában szólásra emelkedett Horváth Tibor, és közölte a minden egyes ilyen alkalommal megrendülni látszott, felháborodott és/vagy csodálkozó, hitetlenkedő és/vagy megbotránkozott hallgatósággal, hogy az egész vitának az égvilágon semmi értelme, ma már (illetve inkább holnap) semmi jelentősége nem lesz a szerkezetnek, az adatokat, információegységeket be kell hajigálni abszolút összevisszaságban egy zsákba, majd a számítógép abban a rendben, azon szempontok szerint keresi és hozza ki őket a zsákból, amelyben és amelyek szerint az épp aktuális használnak, érdeklődőnek szüksége van, lehet rájuk. Azt is bizonyos kéjjel közölte a hallgatósággal, hogy egy-egy ilyen zsákból annyi és olyan bibliográfiát, bibliográfiai kiadványt lehet le-, illetve kihúzni, amennyit óhajtunk. Hogy hic et nunc, azaz ott és akkor mégiscsak milyen bibliográfia lenne a leginkább adekvát, arról egyetlen szót sem mondott Horváth Tibor. Azóta persze...

Azóta persze megvannak a zsákjaink. Nagy Anikó, pontosabban Nagy Anikóék épp most pertraktált bibliográfiája sem önálló létező, egy adatbázishoz képest, egy adott zsákhoz képest beszélhetünk csak ontológiai státusáról. Ha nincs az IKB - Magyar Periodika Adatbázis (megfelelő honlapcím, menüpont és fájl mindannyiunk fejében, naprakészen), nincs a Magyar sajtóbibliográfia 2001. No és? Ezzel, pontosabban az adatbázissal minden megoldódott? Úgy, akkor és azt húzunk ki belőle, amit akarunk? Ma egy ilyen összefoglalását, bemutatását, felmutatását az évezredindító hazai időszak sajtónak, holnap egy másmilyent és így tovább? Nyilvánvalóan nem, és talán elsősorban nem is a sanyarú gazdasági körülmények, a pénz szorítása miatt. Elsősorban egészen más okokból. És azt hiszem, éppen itt

* Elhangzott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekció alakulásának harmincéves évfordulója alkalmából rendezett jubileumi ülésen, Debrecenben, 2003. november 20-án.

van az ugrópont, ahogy manapság a punctum salienst komikusan mondani szokás. Mert az persze igaz, hogy egy jó, egy kiváló adatbázisból kiadványok szinte végtelenje húzható le, és afelől sem lehetnek kétségeink, hogy az IKB – Magyar Periodika Adatbázis igen jó, sőt kiváló, ámde mi azt is szeretnénk tudni, milyen bibliográfiát akarunk belőle, általa, hozzá képest csinálni. És tényleg! Milyent?

Erre csak akkor kísérlelhetjük meg a választ, ha tudjuk, kinek, kiknek készül ez a bibliográfia. Nagy Anikóék bibliográfiája, annak a Guinness-rekordok könyvébe illően rövid, szinte már szemtelenül, kekken és kihívóan rövid előszava erről egy szót sem mond. Nekünk kell kitalálnunk, kiknek is készült, miért is készült ez a bibliográfia.

Persze nem baj, ha ezt nem rágják a szánkba. Nem a találgatásoknak nyílik itt meg tágas tér (nemcsak azoknak), hanem a valóban figyelmes bibliográfia-elemzésnek is, a dolog merituma átgondolásának is. Magam azt hiszem, és ezt a hiedelmemet szeretném megosztani önökkel, hogy az ilyesféle bibliográfiák a kiskorúak és a dilettánsok számára kell hogy készüljenek, és azok számára készülnek is valóban. Mielőtt szűrösabb szemmel néznének rám Nagy Anikóék, és mielőtt túlon túl kedvére valónak mutatkoznék ellendrukereiknek, meg kell mondanom, hogy nem a minden szempontból kiskorúakra, dilettánsokra gondolok. Annak idején némettanárom határozottan megtiltotta nekünk, hogy dolgozathoz, akármihez a Halász Előd-féle nagyszótárt használjuk. Őserdő az, elvész benne a diák, de ha kitalál is, csak hülyeségeket hoz magával a dzsungelből. Az adatbázisok jó része is, az IKB – Magyar Periodika Adatbázis is igazi őserdő. Akárkit nem engedhetünk bele. Nem, mert elvesznek ott, mert vagy ki sem találunk belőle, vagy szörnyűségeket lelnek ott a maguk és hozzátartozóik, a tőlük zsákmányt várók számára. Történezt, művelődéstörténezt, sajtótörténezt, helyismereti, helytörténeti kutatót a közelébe sem engednék az adatbázisnak. Kiskorúak, dilettánsok ők ahhoz. Ezért csinálunk, ezért csinált nekik Nagy Anikó és stábjja bibliográfiát. Ilyesmire nekünk, könyvtárosoknak, bibliográfusoknak az égvilágon semmi szükségünk nincsen, mi tudunk járni-kelni, célszerűen zsákmányolni magában az adatbázisban.

De hát nemcsak mi vagyunk a világon. Vanak a kiskorúak, a dilettánsok, a mi szakmánk szempontjából kiskorúak és dilettánsok, akiknek

kell, ó igen, akiknek nagyon-nagyon kell az ilyen bibliográfia.

És hogy valóban nekik készült, azt hiszem, szembeszökő. E feltételezés alapján érthetjük csak meg a bibliográfia számos sajátosságát, sőt – ha feltesszük, hogy igazam van, én magam persze mindenképpen ezt teszem fel –, e szempont csillogzata alá helyezkedve egyre több és egyre szebb, egyre praktikusabb és egyre ragyogóbb vonásait ismerhetjük fel a műnek. Mi több, ezek a tulajdonságok egyszerre elvesztik egyedi-egyszeri voltukat, szerves egységbe, organikus rendbe tömörülnek. Elkezdve onnan, hogy miért áll két és pontosan két részből a bibliográfia (betűrendes jegyzékből és tematikus címjegyzékből), el egészen odáig, amit Fügedi Péterné mintha kissé borongós homlokráncolással jegyezne meg, vagyis odáig, hogy nemcsak az éves bibliográfiában szokásos címmutató maradt el, de a testületi mutatóban (oh, egek!) a közreadók nevei csak szabványos, egységesített alakban találhatóak stb. Ha a bibliográfiának ezeket a vonásait, amelyeket mindannyian ismerünk, rendre számba vesszük, ezúttal persze nem tesszük ezt, kiderül, hogy lehet abban valami, amit a kiskorúságról, a dilettantizmusról mondtam volt. Mert hisz egy újabb, egy talán franciásabb, rendezettebb szabású őserdőt készíteni az igazi, a szinte teremtett mellé, nyilván teljességgel fölösleges. Ám kéziszótárt adni a nagyszótárban eligazodni talán kívánóknak, de arra képteleneknek, bizonynyal jó dolog, sőt, kötelesség is.

És ezért nem kérdés az, amit pedig, bizonynyal mazochizmusból, önkínzásból, valamiféle okatlan bizonytalanságból újra és újra felteszünk – saját magunknak. Nevezetesen, hogy az adatbázis mellett szükség van-e ilyenféle bibliográfiákra. Hogy érdemes-e kiadni őket. Hogy az elektronikus világban szabad-e, kell-e, lehet-e ilyen avítt ócskaságokkal megjelenni a piacon. Nos azt, hogy lukratív dolog-e ilyesmit kiadni, én nem tudom. Törjék rajta a fejüket a piackutatók, a marketingserek, a GH tisztelt dolgozói. Azt azonban tudom, hogy az említett kiskorúaknak és dilettánsoknak, a PhD-seknek, nagydoktoroknak, levelező és egyéb akadémikusoknak, a történészeknek, művelődéstörténészeknek, sajtótörténészeknek, helyismereti és helytörténeti kutatóknak – a sort még hosszan tudnám folytatni – égető szükségük van az ilyen kiadványra. Persze ez elméletileg, teoretikusan is bizonyítható, de – emlékezzünk

meg a goethei mondásról, a szürkéről és zöld-aranyról szólóról – gyakorlatilag és nap mint nap igazolódik a szemünk láttára.

És ha expozém vége felé érkezve dicsérem Nagy Anikóék produkcióját, azt azért is tehetem, mert túl azon, hogy ők maguk remekművet alkották meg az ilyen értelemben felfogott tájékoztatósi-tájékoztatósi műszernek, és épp azzal, hogy ezt és így, hogy mindössze ennyit, de azt azután így és így adták, mondom, túl ezen, azért is üdvözlöm őket és művüket, azért is szeretnék panegirikuszt zengen rólok, mert rajtuk, az ő művükön demonstrálható, hogy miért és hogyan van értelme az adatbázis és bibliográfia – számomra úgy tűnik – örök kettősségének, egymáshoz képesti létezésének. Hisz amit erről a produkcióról elmondottam volt, mutatis mutandis is érthető, szerintem értendő. És ez bizonyos szempontból talán még nagyobb leisztung, mint a szorosán vett bibliográfiai.

Végül zárásként arról néhány szót, miért adtam dolgozatomnak azt a címet, hogy Petrofor és sparherd.

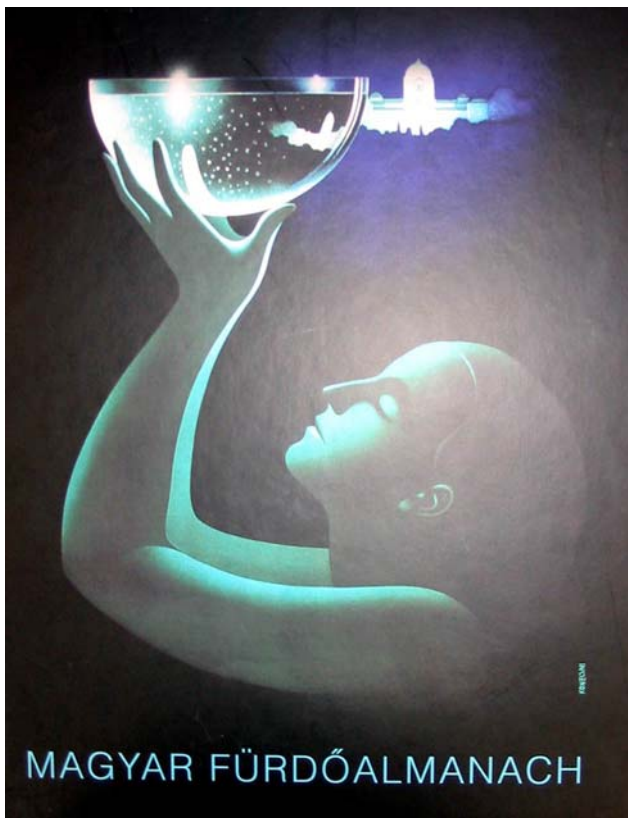
Önök közül bizonytalán sokan tartották már kezükben Claude Lévi-Strauss főművét, a *Mithologique* című négykötetes óriásművet. Annak hátsó borítóján egy rozsomák kisméretű fényképe található. Mikor az első, nem minden szempontból lelkendező, sőt néha vehemens kritikával is élő ismertetések megjelentek, Lévi-Strauss felvetette, hogyan mer valaki ellene szólni, amikor fogalma sincs például arról, miért van ott a könyvborítón az a rozsomák.

Ezek után, remélem, az én előadásomról sem hangozhat el rosszmájú megjegyzés. Bár van egy gyöngye pontja páncélatomnak. Nagy Anikónak elárultam a petrofor és sparherd titkát. Az ő diszkreciójában, hisz csinál ő még bibliográfiát, írhatok én még arról, tökéletesen megbízom.

Vajda Kornél

Egy különleges könyv

A nemzeti könyvtárban őrzött kincsekből egy újabb merítés ez a könyv, amely a magyarországi fürdő-kultúra múltját s jelenét idézi aprónyomatványokon, fotókon keresztül. (Ld. a 24. oldalt is!)

Az Országos Széchényi Könyvtár fennállásának bicentenáriumi ünnepei számos lehetőséget kínáltak arra, hogy elgondolkodjunk a nemzeti könyvtárak időben változó feladatrendszerén. Joggal kérdezheti azonban az olvasó, hogy ebben a feladatrendszerben hol van a helye a magyarországi fürdőkről szóló történeti áttekintésnek?

A választ egyszerűen és röviden is megfogalmazhatjuk: a nemzeti könyvtár, mint tudományos műhely természetesen intézményesen is foglalkozhat a magyar művelődéstörténet bármelyik fejezetével. Nem vagyok azonban biztos abban, hogy ez a magyarázat mindenkit kielégítene, ezért valamivel hosszabb érvelésre is szükség lehet. A human tudományos kutatásban az alaputatásnak minősülő forrásfeltárás jelentős mértékben a közgyűjteményekbe szorul. Így van ez nagyobb hagyományú kutatási területeken is, de főképpen így van ez az egyes korok hétköznapijainak a kutatásában. A fürdőélet – bármennyire is elsősorban az ünnepnapokon, vagy pihenésként mentek az emberek ezekre a helyekre – egyike ezeknek a kutatási területeknek. Kósa László klasszikusnak számító monográfiája (Fürdőélet a Monarchiában. Budapest, 1999) módszertanilag és eredményeit tekintve is követésre méltó munka, de nem helyettesíti a módszeres forrásfeltárást. Ez az alaputatás pedig szükségképpen összekapcsolódik a Nemzeti Könyvtár Kisnyomatványtárának állományleírásával (képeslapok, plakátok, hirdetések stb.) A forrásfeltárás – könyvtári szempontból: katalogizálás – mentén természetes módon akadnak olyan témák, amelyeket egy-egy tanulmányban közre lehet adni.

A Magyar Fürdőszövetség és az Országos Széchényi Könyvtár közös vállalkozásában megjelenő kötet fórumot biztosít az új eredmények közzétételéhez, de emellett album-jellegénél fogva képi segédletül is szolgál az említett tudós értekezéshez is. A kötet megjelenése, és a nagyközönség elé bocsátása jó alkalmat ad egy kamara-kiállítás megrendezéséhez, amelyen bemutatjuk azt a képanyagot, amely a könyvbe terjedelmi okokból már nem férhetett bele. Így a fürdést, a fürdőt kedvelő közönség találkozhat a könyv és a könyvtár szerelmeseivel – a kölcsönös jó példa adása pedig az egészséges, művelt emberek számának gyarapodásával járhat. (Monok István főigazgató előszava).